

GDK 174.7Picea abies+2+4+61(497.4)=163.6

Eno mnenje k »problemu« smreka

V načrtu sanacije gozdov poškodovanih v žledolomu od 30. januarja do 10. februarja 2014 (11. april 2014, spletna stran Zavoda za gozdove Slovenije (<http://www.zgs.si/slo/aktualno/sporocila-za-javnost/index.html>) (28. 04. 2014)) med drugim zasledimo naslednje podatke:

»Med 30. januarjem in 10. februarjem 2014 je na velikem delu slovenske gozdove prizadel žled, ki je v kombinaciji s snegom in predhodnimi obilnimi padavinami, ki so dobro namočila in razmehčala tla, povzročil obsežne in raznolike poškodbe. Nepoškodovani so ostali le gozdovi v Slovenskem Primorju do nadmorske višine 500 m, na subpanonskem območju vzhodne Slovenije ter zgornje gorski gozdovi v pasu nad 1.200 m n.v. Med bolj prizadeta območja sodijo gozdovi prehodu iz obalno-kraškega v celinsko območje (okolica Postojne), na JZ obrobju Ljubljanske kotline in na cerkljansko-idrijskem območju.

Po oceni Zavoda za gozdove Slovenije (ZGS), izdelani do 4. 4. 2014, bo potrebno posekati 9,3 mio. m³, od tega je ena tretjina iglavcev. Največ poškodovane lesne mase, predvidene za posek, je v GGO Ljubljana (2,4 mio. m³), GGO Postojna (2,1 mio. m³), GGO Tolmin (1,8 mio. m³) in GGO Kranj (1,0 mio. m³).

Posek močno poškodovanih iglavcev (3,1 mio m³) je treba v čim večjem obsegu zagotoviti do 15. 5. 2014, da se prepreči namnožitev podlubnikov in posledično povečanje škodljivih posledic naravne ujme. Posek močno poškodovanih listavcev (6,2 mio m³) lahko poteka dalj časa. Zaradi velikega obsega dreves za posek ocenjujemo, da se bo posek močno poškodovanih iglavcev izvajal do pomladi 2015. Pretežna količina močno poškodovanih listavcev bo posekana do konca leta 2017.

Obnova poškodovanih gozdov (naravna in obnova s sajenjem oz. setvijo) je potrebna na približno 13.800 ha (2 % poškodovanih gozdov). S sajenjem oziroma setvijo bo potrebno obnoviti skoraj 900 ha poškodovanih gozdov (6 % površine gozdov za obnovo).

Vrednost načrtovanih del za sanacijo gozdov je ocenjena na 36,3 milijonov evrov.«

Informacije in poročila o prizadetosti in sanaciji po žledu prizadetih gozdov se v pisnih in elektronskih medijih kar vrste. Nasveti in pozivi in pobude prihajajo od vsepovsod, vsakdo bi ob tem rad pritaknil svoj lonček. Smreka pa je pogosto omenjena kot ključni problem. Pa si za uvod nekaj citatov iz teh zapisov pogledimo:

- 1 Koalicija za gozd je v pismu ministru za kmetijstvo in okolje Židanu v zvezi s sanacijo gozdov po žledolomu, februarja 2014, med drugim napisala: *Večjo dolgoročno škodo gozdu kot sam žled lahko povzroči neustrezna sanacija z odstranjevanjem vseh poškodovanih dreves in morebitnim ponovnim sajenjem neavtohtonih vrst kot je npr. smreka v nižjih legah.*
- 2 V Dnevnikovem Objektivu (sobota, 15. 02. 2014, str. 14-15) v prispevku *Žled v gozdovih. Narava odlomi svoj kos: Profesorica za gozdno zoologijo in varstvo gozdov dr. Maja Jurc ob tem opozori, da imamo v Sloveniji tri- do štirikrat več smrek, kot bi bilo primerno glede na rastišče. Posledično so lahko drevesa manj odporna in stabilna ter bolj občutljiva za škodljivce.*
- 3 V Delovi Sobotni prilogi, PP poštni predal 29 (sobota 8. marca 2014) v prispevku *Les je lep, gozd še lepši – če ga ne uniči žled, Iztok Geister, Zavod za favnistiko Koper med drugim zapiše: Najhujša nevarnost pa grozi po očiščenju, imenuje se načrtovana obnova gozdov. Na televiziji je bilo rečeno, da imajo gozdarji pripravljenih okoli dva milijona sadik. Niso povedali, kakšni drevesni vrsti pripadajo, ampak do zdaj je pri pogoždovanju vedno prevladala smreka. Če se bo napoved uresničila, bo slovenske gozdove doletela veliko hujša nesreča, kot je bil požled.*
- 4 V časopisu Dnevnik (11. marec 2014) Zoran Grecs iz Zavoda za gozdove Slovenije, vodja oddelka za gojenje in varstvo gozdov v prispevku *Obnova gozdov, poškodovanih po žledu med drugim zapiše: »Pri sanaciji žledoloma bo prevladovala naravna obnova. Glede na velike razsežnosti poškodovanih gozdov bomo ohranjali ves gozd, ki bi si lahko opomogel.*

Tam, kjer gozd ni razgaljen do ene drevesne višine v odraslem gozdu, ga ne bomo uvajali v obnovo. Kjer so površine poškodovanega drevja večje, bomo ustvarili možnosti za naravno nasemenitev». Glede obnove gozda s sadnjo in setvijo pa zapiše: »Obnova gozda s sajenjem sadik in setvijo semena je izjemen ukrep, ki ga uporabimo v razmerah, kot je večja površinska poškodovanost gozdov, ko obstoja nevarnost razvoja erozijskih procesov, ko ni možnosti za naravno nasemenitev, ko je motena naravna obnova in ko želimo izmenjati obstoječo rastiščem neustrezno drevesno sestavo, na primer v primeru poškodovanih enovrstnih, nenaravnih umetno osnovanih smrekovih gozdov. Obnova gozda s sajenjem sadik ali setvijo semena gozdnih drevesnih vrst je med vsemi gozdnogojitvenimi ukrepi daleč najdražji ukrep. Strošek uspešno izvedene obnove gozda je med tri in pet tisoč evri na hektar, zato morajo biti odločitve o obnovi gozda s sajenjem sadik res dobro premišljene». Ob zaključku prispevka pa še zapiše: »Obnova gozda s sajenjem sadik se bo izvajala z rastišču ustreznimi drevesnimi vrstami. Smreke praviloma ne bomo sadili na nižinska rastišča, pod 500 metri nadmorske višine, posebej pa poudarjamo, da tudi na prisojnih legah na karbonatnih podlagah in rečnih naplavinah ni mesta za smreko. Tudi drugod je smreka lahko le primešana drugim drevesnim vrstam«.

- 5 Pa se ozrimo še v Gozdnogospodarske in lovsko upravljavske načrte območij za obdobje 2011 – 2020. V povzetku za Slovenijo, v delu ko govori o drevesni sestavi, med drugim ugotavljajo: »Delež iglavcev je največji v GGO Slovenj Gradec (84 %), GGO Nazarje (74 %), GGO Bled (72 %) in GGO Kranj (65 %), kjer v skupni lesni zalogi gozdnih sestojev močno prevladuje smreka. Velik delež smreke v teh GGO je predvsem posledica preteklega gospodarjenja z gozdovi, kar se kaže tudi v večji spremenjenosti gozdnih sestojev«. V poglavju Gozdovi s spremenjeno in izmenjano drevesno sestavo lahko med drugim preberemo: »Kljub pozitivnim trendom spreminjanja drevesne sestave beležimo v nekaterih predelih še vedno spremenjeno drevesno sestavo, ki se kaže predvsem v zasmrečenosti gozdnih sestojev. V GGO

Slovenj Gradec, GGO Nazarje, GGO Bled in GGO Kranj je delež smreke visok in zlasti v nižinskih predelih omenjenih območij znatno presega rastišču sprejemljiv delež«.

- 6 Območni gozdnogospodarski načrt Postojna 2011 – 2020 navaja: »Delež smreke se stalno povečuje že od leta 1971, v istem obdobju se je delež jelke prepolovil. Povečuje se tudi delež bukve. Navedena gibanja opozarjajo na nujnost načrtovanja ukrepov in usmeritev za ohranjanje naravne sestave drevesnih vrst in s tem stabilnosti gozdnih ekosistemov kot osnove za zagotavljanje ekoloških funkcij gozdov«. Na drugi strani pa srečamo ugotovitev: »Zaradi permanentnega objedanja mladja od parkljaste rastlinojede divjadi pa je onemogočena obnova gozdov z jelko in plemenitimi listavci, in to kljub dejstvu, da je delež teh drevesnih vrst v nižjih višinskih razredih podmladka dovolj visok«. Zaključek v tem delu načrta je še bolj zaskrbljujoč: »Najslabše stanje je v območju strnjanih jelovo-bukovih gozdov v gozdni krajini, kjer naravne obnove z jelko in plemenitimi listavci praktično ni. Obnova poteka le z bukvi in smreko«.

Da bi dobili odgovor na številne gornje trditve in dileme (izbral jih je mag. Franc Perko) smo zaprosili, lahko trdimo enega najboljših poznavalcev slovenskih gozdov, dr. Živka Koširja, enega naših vodilnih fitocenologov, ustanovitelja Biroja za urejanje gozdov, ki je po Sloveniji opravil številna fitocenološka kartiranja kot strokovno podlago za gozdnogospodarsko načrtovanje in izdelal prvo gozdnovegetacijsko karto Slovenije (M=1:100.000). Bil je tudi dolgoletni svetovalec Sekretarja za kmetijstvo, gozdarstvo, veterino in prehrano RS in odgovoren za gozdnogospodarsko načrtovanje in potrjevanje načrtov. Takole se je odzval:

Strah pred smreko

Iz dosedanjih polemik in stališč sledi, da je tokrat (kot že nič kolikokrat poprej) predmet polemike »strah« pred smreko. Ta je nekako prisoten predvsem pri nekakšnih javnih skrbnikih za okolje, pa tudi pri gozdarjih. Če se ozko omejim samo na zadnja dogajanja, so na to vplivali predvsem gozdarji, ki so poudarjali

nevarnost zaradi lubadarja (podlubnika), ki se je v preteklih letih čezmerno razširil. Tudi ob drugih ekstremnih klimatskih pojavih, ki prizadenejo gozdove (snegolomi, orkani, žled, ipd.) se pripisuje največjo škodo na sestojih ravno smreki in pri tem prezre, da ujme, na številnih rastiščih pogosto bolj prizadenejo druge drevesne vrste kot smreko. Ta je namreč v svojem sekularnem razvoju na svojih rastiščih preživela že bolj ekstremne klimatske pojave in se je vkljub temu na takih rastiščih ohranila do danes. Po eni strani je to razumljivo, ker je z gospodarskimi ukrepi posredno in neposredno pospeševana daleč izven svojih še preostalih naravnih rastišč. Po drugi strani pa je ekonomska škoda res največja (smreka daje vse od mladosti visoko vreden vsesplošno uporaben les), in to kar je najbolj boleče, zahteva ob ujmah pravočasno odstranitev prizadetega drevja iz gozdov in tudi daleč največji obseg gozdno varstvenih ukrepov in s tem dela, delavcev in sredstev.

Škoda narejena na listavcih je iz »naravovarstvenega« stališča pomembnejša, ker pomeni regresijo gozdnega sestoja, kar (praviloma) v primeru poškodb in izpada smreke na rastiščih drugih združb, ne moremo trditi.

Gozdarski stroki gre očitek in zamera, da zainteresirani javnosti ni predstavila pojava nenadne gradacije (čezmerne namnožitve) lubadarja celovito t.j. v vzročni povezavi med rastiščem, zatečenim stanjem sestojev od obdobja osnovanja sestojev, postavljenimi cilji in gojitvenimi ter varstvenimi ukrepi, ki so (ali naj bi) bili izvajani skozi vsa pretekla desetletja. In, da ni samokritično opozorila na pomanjkanje preventivnih varstvenih ukrepov in na gozdni red, ki je v zadnjih desetletjih (po Zakonu o gozdovih z gozdovi gospodarijo lastniki gozdov) na številnih površinah povsem zanemarjen. Oziroma je, pod geslom »sonaravnega gospodarjenja«, vse prepuščeno »naravnemu« razvoju, saj prepogosto vsepovsod srečujemo zagrmovaljene poseke, pogosto dokaj obsežne. Ob tako skopih informacijah s strani gozdarjev, je razumljivo, da lahko osebe, ki se ljubiteljsko ukvarjajo z naravo, dajejo le načelne izjave, ki so nedorečene in zato polemične. Zato jih moramo obravnavati s precej tolerance, ker ne vemo kaj so pravzaprav hoteli povedati, na kaj opozoriti,

kritizirati ali ugotoviti – jasno naj bi bilo le to, da je za škodo v gozdovih kriva le smreka in gozdarji, ki so jo sadili.

Zaskrbljujoče je to, da take izjave za njimi neselektivno prepogosto ponavljajo tudi mnogi gozdarji sedanje generacije (npr. točka 2.). V svojem mandatu gospodarjenja z gozdovi, je njihova osnovna naloga nadaljevati gospodarjenje z gozdovi in izvajati ukrepe, ki so zato potrebni. Pri tem pa jih nihče ne ovira, da ukrepe »modernizirajo«, ali osnujejo drugačne »**moderne**« gozdove (Modernwald, kot jih v zadnjem času imenujejo v EU) s katerimi bodo gospodarile naslednje generacije gozdarjev. Da bi bili vsčeni in na »naravovarstveni liniji«, se obnašajo kot da z obstoječimi sestoji nimajo nič, da so to zagrešili neuki gozdarji v preteklosti – tudi ne tako daljni (s sonaravnim gospodarjenjem?). Kot da je zagotavljanje trajnosti gozdov in donosov nekaj novega in prejšnjim generacijam gozdarjev nepoznanega.

Stanje naših gozdov je rezultat več stoletnega gospodarjenja

Gozdarji so bili vedno prvi v naravovarstveni liniji. Ne zato, ker bi bili tako »naravovarstveno zavedni«, temveč zato, ker živijo z gozdom in čutijo utrip naravnega gozda. Vendar so pri gospodarjenju z gozdovi vedno razpeti med vsestransko varovalno vlogo gozdov, naravnimi proizvodnimi možnostmi naših izjemno pestrih gozdnih rastišč in še: interesi lesnega gospodarstva, interesi lastnikov gozdov ter drugih porabnikov gozdnih proizvodov, kot tudi z naglo naraščajočimi interesi drugih porabnikov gozdnega prostora. Na gospodarjenje z gozdovi je odločilno vplivala (tudi skozi stoletja!) splošna zakonodaja, ki je po eni strani z zakoni zaščitila gozdove pred prekomernim izkoriščanjem, ki ščitijo pokrajino pred naraščajočo erozijo, itd., po drugi strani pa z določenimi drugimi zakonskimi ureditvami odločilno vplivala na sedanje stanje gozdov (npr. fizična delitev parcel ob dedovanju, pravice in dolžnosti lastnikov gozdov itd.). Vse to je očitno in vidno vsakemu laiku, če primerjamo stanje v državnih (tudi v nekdanjih veleposestniških) gozdovih z gozdovi v drobni zasebni lasti. Po teh kategorijah lastništva so bili skozi

dolga obdobja pogoji in tudi zakonske določbe za gospodarjenje povsem specifični. Gozdovi v drobni posesti so bili skozi stoletja zaradi potreb kmetovanja pogosto preobsežno izkoriščani, kar je šlo na škodo tako njihove naravne drevesne sestave, lesne zaloge, kot tudi ohranjanja njihove prvobitne proizvodne sposobnosti tal.

Gospodarjenje z gozdom se je in se mora prilagajati razvoju gospodarstva, saj to je namen gojenja gozdov in načrtnega gospodarjenja z gozdovi; gozdovi bi tako ali tako sami rasli brez gozdarjev. Gozdarstvo mora svojo dejavnost prilagajati temu razvoju s spremembami v načinu gospodarjenja, določanju proizvodnega obdobja (postavljanje meje zrelosti gozdnih sestojev), po vrsti in količini vmesnih donosov do »zrelosti« sestojev, intenziteti izkoriščanja, spreminjanjem drevesne sestave kot tudi drugačnim rabam in izrabam gozdov. V tej so-zavistnosti so bili gozdovi skozi stoletja zelo različno gospodarjeni in izkoriščani (npr.: oglje za fužine, pepelnica za glažute, železniški pragi, in ob tem še gozdna paša, steljarjenje, itd.). Vedno so se našli tudi »liderji« gozdarstva, ki so take usmeritve podpirali in na katere se je trenutna gospodarsko-politična usmeritev lahko opirala pri svojih zahtevah. K sreči pa so se ti vplivi hkrati in po ritmu splošnega gospodarskega razvoja zelo spreminjali in zgleđa da se spreminjajo tudi sedaj. Če ob vseh teh vplivih lahko govorimo o sonaravnem gospodarjenju, nekakšnem »kompromisu« z naravo, potem moramo na drugi strani govoriti tudi o so-gospodarnem gospodarjenju.

Pod vsemi temi vplivi se je spreminjala struktura gozdov na istih gozdnih površinah. Zato ne preseneča, da so jih novodobno poimenovali »Modernwald«. Iste površine so bile lahko, tako v Evropi kot pri nas, nekaj pod panjevskim gozdom, tem so sledile premene v semenski gozd ali v nasade smreke ali /rdečega in črnega/ bora, macesna, pogosto tudi vnašanje eksot (duglazija, zeleni bor). Sledi kombinirana saditev smreke in listavcev (lipa, trepetlika, bukev) in ponovna sadnja listavcev; med drugim so v zadnjem obdobju postali celo moderni nasadi češnje itd. Sedaj so vse to sonaravni gozdovi v gospodarjenju, dodati bi veljalo v moderno-sonaravnem.

Marsikje lahko opustimo poseganje v preteklost, pri gospodarjenju z gozdom tega ne moremo. Gozdovi živijo stoletja in z njimi gospodari več generacij. Ti nam zapuščajo dediščino v stanju gozda in zapisano v dokumentih, ki so jih v svojem času zapisovali naši predniki, kot programe ali evidenco gospodarjenja. Ta je do nedavna spremljala gozdne sestoje skozi njihov stoletni razvoj. To beremo danes kot kroniko, ki nam pojasnjuje sedanje stanje in pojave v gozdu. Iz teh tudi razberemo, da pojava takih gradacij lubadarja, kot jih poznamo v zadnjih letih v Sloveniji, ni nič novega. Take gradacije lubadarja (tedaj še *Tomicus typographus*) (in še o drugih škodljivcev na smreki, vključno s polhi) omenja naš predhodnik A. Šivic (1923), ki sovpadajo s povojnim časom (prva svetovna) in zelo suhimi leti 1921 in 1922, ki so prizadeli predvsem štajersko (primorska tedaj tako ni bila naša). Take kalamitete so se nazadnje pojavljale po podatkih že v 19. stoletju in tudi po drugi svetovni vojni, ki je pustila vsepovsod poškodovano drevje ali cele sestoje zaradi granat, bomb, min in izstrelkov. Kovinski drobc v hlohah so še desetletja po vojni krhale žage tedanjih polnojarmentikov (gatrov) in venecijank. Ta prva povojna leta tudi še ni bilo prave gojitvene in varstvene gozdarske dejavnosti. Zato so se pojavljale tudi obsežnejše gradacije lubadarjev ne le na smreki, temveč tudi na boru in jelki. Obseg gradacij je bil tako akuten, da so podlubniki celo na žagah napadali neobeljene krajnike in žamanje. Z večletnimi doslednimi gozdno varstvenimi ukrepi so bile gradacije lubadarja obvladane in pojavi žuželk postopno vrnjeni v naravne okvire, seveda z vztrajnimi in sprotnimi prizadevanji gozdarjev. Podlubniki so se uravnotežil z drugimi elementi gozdne bioce-noze. Ker s svojimi akutnimi posegi v gozdove vedno na novo spreminjamo to ravnotežje, mora biti tudi sedaj redno prisotna skrb za ohranjanje tega ravnotežja.

Ne gre, da bi ob gradacijah lubadarja (in drugih insektov, bolezni in glodalcev) v zadnjih letih gozdarji iskali opravičilo v splošni krilatici o spremembi klime – kot da do takih in še bolj drastičnih klimatskih sprememb ni bilo v več tisočletnem razvoju naše gozdne vegetacije. Akutna klimatska nihanja so zabeležena celo

v preteklem tisočletju. Kot po vojni, je tudi sedaj potrebno obuditi gozdno varstvene ukrepe, skozi več naslednjih let, da se doseže ravnovesje.

Kako je z »zasmrečenostjo« naših gozdov

Gozdarjem gre tudi očitek, da pišejo in govorijo o »zasmrečenosti« gozdov, ne da bi pokazali na zasmrečenost po rastiščih. Ravno tako prihaja iz naših gozdarskih izobraževalnih in raziskovalnih inštitucij ocena, da je pri nas *»tri-do štirikrat več smrek, kot bi bilo primerno glede na rastišče«*. Niso pa predstavljena, katera rastišča so pri tem mišljena kot primerna za smreko, predvsem pa ne, kje je njen naravni areal v sekularnem in recentnem razvoju gozdov. Po več stoletnih regresijskih vplivih na strukturo in rastišče naših gozdov (pravimo več stoletnem gospodarjenju – izrabi gozdov), se smreka **ponovno naseljuje** na njenih nekdanjih rastiščih v določeni stopnji recentne sukcesije kot avtohtoni podmladek. Niti ni upoštevano, da dajejo iglavci prednost kislim in/ali osiromašenim tlom, zaradi lastnosti substrata ali pogoste degradacije tal z različnimi antropozoogenimi posegi skozi več stoletij. Poznano je, da ima smreka v takih razmerah tudi večjo konkurenčno sposobnost v naravnem podmladku. Od gozdarskih raziskovalnih in izobraževalnih inštitucij bi bilo to tudi samoumevno in odgovorno zahtevati. To bi javnost zelo zanimalo ker bi pojasnjevalo, kakšno »sonaravnost« v naših gozdov lahko pričakujemo. To nebi bilo niti težko, če bi prikazali še ohranjena naravna rastišča smreke, kjer je smreka dominantna drevesna vrsta ali pomembna primes v drugih združbah. Seveda pa je treba predstaviti tudi rastišča, kjer se smreka že več generacij ponovno sama uveljavlja v podmladku in ima pomembno cenološko vlogo v gozdnem sestoju vse do njegove »zrelosti«, kot je pač določena po **sedanjih** (sedaj modernih) gospodarskih kriterijih. Vedno moramo imeti v vidu, da so gozdovi izkoriščani (pogosto tudi brezobzirno) že več stoletij in da jih vzdržujemo na neki stopnji, da krijejo naše potrebe, ter hkrati opravljajo še drugo bolj pomembno vlogo, s katero ohranjajo naše okolje in nas.

Treba je seveda razlikovati potencialne gozdne združbe in njihovo drevesno sestavo, od njihove sedanje drevesne sestave in razvojne težnje po stoletnem vsestranskem izkoriščanju. Če razumemo sonaravno gospodarjenje z gozdovi, ki poteka tudi ob neprekinjenih regresijskih posegih v gozdove, to je s prekinjanjem rasti drevoja (sekanjem) po naših potrebah, ali s poseki sestojev pred njihovo biološko zrelostjo, moramo vedeti, da v taki obnovi sestojev z naravno nasemenitvijo ne bomo dobili v podmladku drevesnih vrst, ki bi ustrezale potencialni drevesni sestavi združbe, temveč bodo prevladale drevesne vrste, ki so se sposobne uveljaviti v sedanjem recentnem sukcesijskem razvoju. Na močnejše spremenjenih rastiščnih razmerah tudi na gre računati na uspešnost neposrednega vnašanja (setev, sadnja/saditev) drevesnih vrst značilnih za drevesne sestave potencialne združbe.

Eden od primerov za to je sedanji razvojni trend drevesne sestave v dinarskih jelovo bukovich gozdovih, kjer se, naj navedem po GG načrtu območja Postojna 2011-2020: *»delež smreke stalno povečuje že od leta 1971, v istem obdobju pa se je delež jelke prepolovil. Povečuje se tudi delež bukve«*. Vzporedno s to ugotovitvijo je dana tale usmeritev: *...»navedena gibanja opozarjajo na nujnost načrtovanja ukrepov in usmeritev za ohranjanje naravne sestave drevesnih vrst in s tem stabilnost gozdnih ekosistemov kot osnove za zagotavljanje ekoloških funkcij gozdov«*.

K taki usmeritvi le obrobna pripomba: kakšno naravno drevesno sestavo želimo; potencialno ali realno, ki jo ponuja podmladek kot posledica sedanje razvojne stopnje gozdne združbe? Vprašanje je tudi, za kakšno stabilnost gre, gozdna združba (ali poenostavljeno gozdni ekosistem(?)) nima stabilnosti, to je dinamičen razvojni proces, ki sledi tudi našim vplivom v njihovi sredi in okolju.

Kakšna je perspektiva razvoja drevesne sestave bodočega sestaja v danih okoliščinah, sledi iz nadaljnjih ugotovitev: *»Najslabše stanje je v območju strnjenih jelovo-bukovich gozdov v gozdni krajini (kaj je to?), kjer naravne obnove z jelko in plemenitimi listavci praktično ni. Obnova poteka le z bukviyo ali smreko«*.

In še obrazložitev v tem načrtu, ki pojasnjuje dinamičnost razvoja gozdnih sestojev pod našim antropozoogenim vplivom: *»Zaradi permanen-*

tnega objedanja mladja od parkljaste rastlinojede divjadi je onemogočena obnova gozdov z jelko in plemenitimi listavci, in to kljub dejstvu, da je delež teh drevesnih vrst v nižjih višinskih razredih podmladka dovolj visok«.

Torej podmladek le je! Nakazan je progresivni razvoj združbe oz. sestoja, toda le ta je odvisna od naše gospodarske usmeritve. **Trenutna** usmeritev daje še vedno prednost nadaljnjim regresijskim vplivom. Torej gre ob modernem sonaravnem gospodarjenju tudi za moderno so-gospodarno usmeritev!

Je smreka res naša nesreča?

To je trditev, ki ne upošteva sedanjega (še preostalega) naravnega areala smreke, njenega areala v sekularnem razvoju gozdov, in recentnega razvoja v katerem smreka ponovno (začasno?) osvaja nekdanji areal. Čeprav je že povedano, velja ponoviti, da so naši gozdovi že stoletja gospodarjeni, oziroma bolje, v pretežni meri **izkoriščani**. Pod nenehnimi regresijskimi vplivi, so temu ustrezno spremenjeni v primerjavi z njihovo prvotno drevesno sestavo in strukturo. Pod enakimi vplivi je regresija gozda v toliki meri bolj izrazita, kolikor so rastiščne razmere bolj zaostrene. Sedanja struktura in drevesna sestava gozdov je odraz rastišča, regresijskih vplivov na gozd in našega odnosa do gozda skozi stoletja, ki ga oblikujejo potrebe lastnikov in prebivalstva. To niso samo potrebe za preživetje, temveč tudi za čim večjim razvojem dobrin, blagostanja in za bogatitev.

Visokega deleža smreke v sedANJI drevesni sestavi, ne gre (vedno) povezovati z načrtno usmeritvijo gospodarjenja na smreko, kot je to bilo v severni Nemčiji, kamor se smreka v sekularnem razvoju sploh ni razširila. Tam so panjevske gozdove, gojene za pridobivanje oglja, vzporedno z uvajanjem koksa v plavžarstvo in kovaštvo, opuščali in spreminjali v nasade smreke in/ali rdečega bora. Po Köstlerju (1954) so v teh predelih panjevski gozdovi pred 200 leti (sedaj pred 260 leti) pokrivali kar 98 % gozdnih površin, in tedaj (t. j. leta 1954) le še 2 %, po Tschermaku (1961/63) pa so v Srednji Evropi od 14. do 18. stoletja v (dostopnih predelih) povsem prevladovali panjevski gozdovi. Z določenim zamikom, je tak

gospodarski razvoj segel tudi na naše ozemlje. V tedANJI fevdalni ureditvi so pri nas še prevladovali veleposestniški gozdovi in v njih »oplodne« sečnje, sečnje na golo, v bližini naselij, zaselkov in kočarjev panjevske sečnje in podobni, tedaj uporabljeni načini izkoriščanja gozdov.

Rastišče razmere pa so pri nas povsem drugačne kot v okolju subatlantskega klimata v severni Nemčiji. Pri nas je smreka pod vplivom zmerne subpolarne alpske klime in humidne kontinentalne klime odigrala pomembno vlogo v sekularnem razvoju naših gozdov, smreka je pri nas avtohtona in še sedaj ohranja svoja rastišča tako na silikatih kot karbonatnih kamninah. V tem svojem okolju se je smreka ohranila v tesni odvisnosti od izrazitosti vpliva alpskega ali/in humidnega kontinentalnega klimata in seveda še od lastnosti kamnine in orografsko pogojenih klimatskih in talnih modifikacij. Smreka se pri obnovi in pomlajevanju sestojev pojavlja predvsem na rastiščih, ki jih je nekdanje poseljevala. Pojavlja se na močnejše degradiranih mestih v sestoji in mikroreliefno na plitvejših tleh. Sem se širi iz rastišč iz katerih je niso mogle spodriniti druge drevesne vrste, iz svojih združb. Naravna smrekova rastišča (združbe) nimajo velikih površin, najdemo pa jih na obsežnem delu Slovenije. Njihova značilnost je: zaznaven vpliv alpske subpolarne klime ali humidne kontinentalne klime, hladne (vlažne) lege, inverzne mezoklimatske lege in/ali reven substrat s slabimi oblikami humusa. Posebno dobro se uveljavlja na kislih tleh povrh revnih silikatnih kamnin, kot tudi na globokih osiromašenih premeščenih ilovicah, kjer si deli življenjski prostor z jelko v visoko donosnih gozdovih. V visokogorju Dinaridov porašča na dolomitnih kamninah tudi večje površine, fragmentarno pa sledimo njene združbe na tej podlagi v ostenju hladnih leg in vlažnih grap, skalovitih navalih in balvanih **vse do nižin**. Ta rastišča na silikatnem ali dolomitnem substratu (nekateri avtorji jih obravnavajo celo kot »terciarne relikte«) dokazujejo, da je smreka pri nas avtohtona tako kot so avtohtoni tudi lubadarji (in krivokljuni), ki jo spremljajo. Te lastnosti njene razširjenosti so v preteklosti znali dobro izrabiti kmečki gospodarji, ki so njen sedANJI naravni areal razširili.

Gozdno gospodarska območja Slovenj Gradec, Nazarje, Bled in Kranj ležijo v pretežnem delu v območju navedenih klimatskih razmer. Poleg tega so tu še obsežne površine, ki jih pokrivajo silikatne kamnine, ali nanosi njihove preperine; prevladujejo kislja (rjava) tla različnih razvojnih stopenj. Take talne razmere so ugodnejše za rast iglavcev kot listavcev; čez mejo jim pravijo »*nadelbaumfördernte Muttergesteine*«. Visok delež iglavcev je zato razumljiv. To je položajna renta. Jelka, katera je s svojega nižinskega naravnega areala marsikje pregnana, še danes naseljuje v naravni združbi obsežne nižinske predele (vse do Kolpe in čez). Ne glede na to, da je tudi jelka med navedenimi »iglavci«, je dana ocena, da naj bi le ti (iglavci) »...*zlasti v nižinskih predelih omenjenih območij znatno presejali rastišču sprejemljiv delež*«. In kaj je kriterij za »sprejemljivost«? Pogledati je treba le na drugo stran v sosednjo državo, s katero mejijo, v slične klimatske in talne razmere. In pri nas je smreka obsojena, ker v: »...*skupni lesni zalogi gozdnih sestojev močno prevladuje smreka*«. Kaj je tukaj narobe? Morda le to, da niti ne vemo za njen dejanski delež, ker pač nimamo več gozdno gospodarskih načrtov, imamo le inventarizacijsko oceno.

Poseben položaj ima smreka v našem alpskem svetu. Po obsežnih regresijskih posegih (goloseki) v gozdove bukve, smreke in jelke, ali pa v gozdove jelke in tudi smrekove združbe, je v zaostrenih rastiščnih razmerah našega visokogorskega alpskega sveta, tako kot v sosednjih alpskih deželah, smreka prevzela v podmladku dominantno vlogo in to ohranila tudi v končnih sestojih. Z uveljavljenim načinom gospodarjenja je to vlogo v naslednjih generacijah še bolj utrjevala in prevladala na škodo drugih drevesnih vrst (jelke, bukve). Konkurenčna sposobnost smreke je v teh zaostrenih klimatskih razmerah tako velika, da v širšem alpskem prostoru danes še ne moremo zanesljivo razmejiti, kaj je primarno rastišče subalpske smrekove združbe z (golim) lepenom, in kaj je pred tem bilo rastišče (subalpskih) bukovih gozdov. Ti so bil pogosto posekani, spremenjeni v »planine« in skozi deset ali stoletja namenjeni za pašo. Kdor misli, da bo na teh rastiščih obnovil prvobitno gozdno sestavo

in strukturo, si mora vzeti več časa -vsaj toliko, kot je pač trajala regresija (degradacija) tal in gozdnih sestojev. Pri tem je potrebno upoštevati nadaljnji gospodarski razvoj in z njim nastajajoče potrebe, kot tudi naslednje generacije gozdarjev in ekologov, ki bodo v sedanjih splošnih gospodarskih pogojih oblikovali nove »moderne« gozdove. Z gozdom se ne da kolobariti tako kot s krompirjem.

Smreka si z zelo skromnimi talnimi zahtevami in s plitvim koreninjenjem na bazah revnih tleh, na surovem humusu ali v slabi prhlini v ustreznih lokalno klimatskih razmerah sama sebi pripravljata tla z izčrpavanjem zgornjih talnih horizontov, počasnim razkrojem opada in nastajanjem slabih oblik humusa. Gozdovi so na teh rastiščih v regresijskem razvoju naravno »zasmrečeni«.

Vendar na labilnih kisljih silikatnih tleh, kjer je bila smreka pospeševana, proizvodna sposobnost tal zelo hitro peša, prirastek hitro upada, vendar se smreka lahko tudi na teh tleh trajno ohranja in je s tem tudi trajno ogrožena od čezmerne namnožitve insektov. V šestdesetih letih prejšnjega stoletja je Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo (danes Gozdarski inštitut Slovenije) preučeval probleme smrekovih monokultur, kar je tudi publicirano v zajetni knjigi.

Gozdovi v nižjih legah, v bližini naselij ali sicer lažje dostopnih predelih, so bili vedno močno izkoriščani. Po dednem zakonu, ki uveljavlja določbo o fizični delitvi gozdnih parcel ob dedovanju, je število lastnikov gozdov do sedaj enormno naraslo, z njimi pa tudi potrebe po poseganju v gozd. Posledica kritja lastnih potreb po lesu, ne dolgo tega pa še po listju, stelji, paši ipd. je pripeljalo do stanja gozdov, ki smo jih obravnavali tudi kot »malodonosne gozdove« (po popisu 1975 okoli 150.000 ha). S tako lastniško strukturo se povezuje tudi problematika obvladovanja trajnostnega in sonaravnega gospodarjenja z gozdovi in seveda tudi gozdno varstveni ukrepi. Značilnost malodonosnih gozdov je, da imajo ob nizki lesni zalogi lahko ohranjeno prvobitno drevesno sestavo (panjevci) ali pa je ta spremenjena in v njej so pogoste ali celo prevladujejo pionirske drevesne vrste. Poraščajo tudi zelo dobra rastišča, ki so zaradi neugodnih reliefnih razmer za kmetijsko rabo manj uporabna ali neprimerna. Tla so zaradi

steljarjenja pogosto tudi degradirana. Odvisno od stopnje regresije prvobitne gozdne združbe, se v seriji razvojnih faz uveljavljajo, pač odvisno od rastišča in načina sedanjega izkoriščanja, »pionirske« drevesne vrste, torej vrste, ki so se pojavljale v zadnjih obdobjih v sekularni sukcesiji sedanjih gozdnih združb. Poleg obilice grmovja so to predvsem graden ali cer, ali rdeči bor, in še ali trepetlika, breza, beli gaber, črni gaber... in med temi pogosto tudi smreka, na posebnih rastiščih, tudi jelka in macesen. Nekateri so te gozdove pavšalno uvrščali med »kmečke pre/iz/biralne gozdove«.

S sedanjimi intenzivnejšimi posegi v gozdove, kar omogoča boljša strojna oprema dostopna vsakemu lastniku gozda, bo regresija gozdov obsežnejša in po trenutno modernem konceptu »prepustiti gozdove (pretežno) naravni obnovi«, bo obnova tudi dolgotrajnejša, zasnova bodočega sestoja bistveno slabša in ni rečeno, da bo »naravovarstveno« ustrežnejša. Bolj izraziti (dolgotrajni) bodo tudi razvojni stadiji z vsemi svojimi značilnostmi. Večji regresijski vplivi ustvarjajo (na nekdanjih rastiščih smreke), pogoje za večjo nasemenitev smreke, posebno ker sta že tako bistveno spremenjeni struktura in drevesna sestava okoliških sestojev.

Na rastiščih jelke, katerih je bilo v **nižinskih predelih** nekdanj bistveno več (izkrčeni gozdovi za kmetijsko proizvodnjo), je smreka le redna primes. Tudi tukaj se po vsakem večjem posegu v sestoj (močne presvetlitve), smreka hitro uveljavi in povečuje svoj delež na račun jelke.

Obnova in pogozdovanja s smreko

V (pre)toplem klimatskem okolju in na globokih pokarbonatnih tleh se obnaša smreka kot **hitrorastoča drevesna vrsta**. Ekonomski interes lastnikov gozdov je, pridobivanje čim vrednejših sortimentov in te daje med drugimi tudi smreka, katero je tudi lahko vzgajati. Zato ima še vedno daleč naokoli v vseh drevesnicah Srednje Evrope med avtohtonimi drevesnimi vrstami, smreka največji delež. Ob zasledovanju ekonomskih ciljev, gozdarji ne prilagajajo proizvodne dobe njeni hitri rasti ker razvoj tekočega prirastka dopušča rast drevja na večjo debelino. Smreka je pionirska drevesna

vrsta, vendar v recentni sukcesiji izgubi ta značaj, če jo gospodarsko pospešujemo na račun drugih razvojno progresivnih drevesnih vrst.

Splošno veljavni kriterij razvoja tekočega prirastke za določitev optimalne proizvodne dobe, je pri smreki na rastiščih, kjer nima svoje cenološke vloge v sestoji kot pionirska drevesna vrsta, neprimeren. Z nadaljnjim razvojem sestoja proti debeljadi, postaja smrekov sestoj vse bolj labilen, drevesa se zgodaj izločajo iz sestoja zaradi napada glivic in insektov. Praviloma se razvoj smrekovih sestojev na teh rastiščih zaključuje predčasno s sanitarnimi sečnjami. Na teh rastiščih se vzporedno s propadom dreves smreke in s tem spremljajočim redčenjem sestoja, praviloma redno pojavlja tudi naravni podmladek drevesnih vrst prvotne združbe. Na pokarbonatnih in podobnih (»stabilnih«) tleh pušča smrekov sestoj za seboj komajda opazno poslabšanje tal, največ lokalno rahlo površinsko zakisanost in nekaj slabšo sprsteno. Smrekova kultura je bila tu le »kratka« (lahko tudi draga) vmesna epizoda, v bodočem sestoji bodo prisotne le posamezne smreke, ki ne bodo ogrožene, niti ne bodo ogrožale naravovarstvenih funkcij gozda, predstavljale bodo le določeno ekonomsko obogatitev naravnega sestoja.

Poglavje zase je vnašanje smreke v gozdove in ob pogozdovanjih. Omeniti velja več izvorov teh nasadov in sicer po načinu nastanka, postavljenih ciljih ter po cenološki vlogi smreke v razvoju gozdnega sestoja. V grobem ločimo nasade smreke (v kombinaciji z macesnom in pionirskimi listavci) za preprečevanje snežnih plazov, nasade smreke nastale s pogozdovanjem opuščanih pašnikov in košenic (običajno v skupinah med naravno porast grmovja in drevja) ter skupinsko (šopasto) vnašanje v listnate (bukove, gradnove, gabrove ipd.) gozdove pri obnovi gozdov. Posebna kategorija pa so nasadi smreke osnovani na nekdanjih (dobrih) kmetijskih zemljiščih (med temi so pogosto nekdanja rastišča jelke), kjer ima smreka izredno hitro rast in še posebna kategorija to so lesne njive.

Ocena o primernosti rastišča za vnašanje smreke je bila v preteklosti zelo površna ali boljše, tedanjemu stanju primerno izkustveno praktcirana. Vendar ko gledamo danes take sestoj, kjer je bila smreka vzgojena kot primes

iz naravnega mladja ali ob obnovi sestojev vnesena v skupinah na ustrezna rastišča, se danes posamično vključuje z listavci kot enakopraven graditelj sestoja. Taki sestoji povsem prevladujejo v zahodnem predalpskem in predinarskem delu Slovenije, na dolomitni in silikatni podlagi, kjer le po ekstremnosti rastišča lahko ločimo ali gre za izvor iz naravnega podmladka ali je vnesena. Po drugi strani pa so v okolju celinske kontinentalne klime panonskega obrobja taki sestoji le redko obstali ker so tudi zelo labilni.

In končno kulture smreke osnovane s premeno »malodonosnih« gozdov. Te kulture so bile osnovane (v osemdesetih letih preteklega stoletja) za papirno industrijo (papirničarje) in z denarjem papirničarjev, s tem da so dobili (odkupili) posekan les na »meliorirani« površini. Kulture smreke naj bi bile pri 40 letih starosti posekane za celulozni les, torej so obravnavane kot **lesne njive** oz. plantaže. Potreb po takem lesu danes skoraj ni, vrednejši so hlodi in zato se skuša podaljševati njihovo »proizvodno dobo«. S tem se bistveno povečuje nestabilnost sestojev in možnost naglega širjenja insektov. Večina teh površine je danes ponovno v zasebni lasti. Do neke mere je tudi tako izkoriščanje gozdnih rastišč možno, toda ob močno zaostrenimi gozdno varstvenimi ukrepi (primerljivo s kmetijskimi kulturami), kar pa je drago. Naravovarstvenega in ekološkega momenta tu ne moremo upoštevati v večji meri kot pri kmetijskih kulturah.

Je sadnja pri obnovi gozda res nepotrebna in predraga?

Namen saditve dreves ob **obnovi** sestoja je skrajšati posečne razvojne faze in s tem preprečiti izgubo več desetletnega prirastka. Hkrati pa se želi pridobiti na vrednosti gozdov. Gozdna tla praviloma niso homogena in zato se tudi podmladek ne pojavlja enakomerno. Na nepodmlajena mesta se je vnašala smreka, ker je imela največjo verjetnost uveljavitve na rastišču zaradi njenega prilagodljivega pionirskega značaja, in ne nazadnje zaradi njenega ekonomskega pomena. Vnašala se je pogosto neselektivno tudi na rastišča, kjer se ni mogla vključiti v končni sestoj s svojo cenološko vlogo in kot enakovredna drevesna vrsta. Danes,

mišljen je trenuten (sedaj moderen) pristop gozdarjev, to ni več prakticirano, saj naj bi bila »saditev predraga«. Verjetno so izračunali, da ne odtehta vrednosti najmanj desetletnega prirastka, ki ga z interventno sadnjo pridobimo!? Saj beremo: *»Obnova gozda s sajenjem sadik ali setvijo semena gozdnih drevesnih vrst je med vsemi gozdnogojitvenimi ukrepi daleč najdražji ukrep... (Zoran Grecs)«.*

Iz TV oddaje (poškodbe sestojev ob Šobčevem bajerju; Andrej Avsenek, Zavod za gozdove Slovenije, OE Bled) povzemamo, da zaradi tega, ker je gozdarskih drevesnic premalo in zato ni na razpolago dovolj sadik (ne glede na drevesno vrsto), iščejo gozdarji izvirno rešitev v puljenju drevesc iz naravnega podmladka. Pravimo jih napuljenke. To so mlada drevesca (ne sadike, ker te so vzgojene /šolane/ v drevesnici, tako da so ob sadnji /sadtivi/ biološko že samostojne), pridobljena s puljenjem iz naravnega mladja. Tako se vračamo v 19. stoletje, ko so naši gozdarski predniki o »napuljenkah« tedaj imenovanih divjakovci, že zapisali: *»...v splošnem to niso lepe sadike; s površinskimi koreninami segajo široko v humusni sloj in so zato pogosto neuporabne. Naporno zbiranje, izkopavanje in prevoz podražijo njihovo pridobivanje in pogosto je s tem hudo prizadet tudi naravni podmladek sestoja (naravovarstveniki!«).* Dobra stran pa je: *»Pri ustreznih provenienci matičnih dreves, pa ni vprašljivo vprašanje provenience divjakovcev«.* Pri tem so mišljene predvsem napuljenke smreke, ker imajo druge drevesne vrste (npr. jelka, bukev, graden, javor ipd) močnejše razvito glavno korenino, jih je težje pridobivati s puljenjem, zahtevajo bolj pripravljena tla za sadnjo in končno je tudi uspeh pri saditvi bistveno manjši. Iz (pre)gostega naravnega podmladka so pridobivali le 1 do 3 letne divjakovce smreke, ki so jih presajali v drevesnice in »šolali«. Iz svoje prakse naj navedem dva taka primera. Prvega na dolenskem, kjer je bila »samo-iniciativno« napuljena bukev zasajena na rastišče gozda velikega jesena, in drugo na kozjanskem, kjer so na enak način z bukvi izpopolnjevali vrzeli v združbi jelke s praprotni. Čudno, da brez uspeha. Ali naj bi bil tudi to primer sonaravnega in gospodarjenja z gozdovi?. Vprašljiva je pri tem tudi so-gospodarnost. To ugotovitev

sem dolžen zapisati zaradi mojih predhodnih generacij gozdarjev in da se ve, kaj ta generacija zapušča naslednji generaciji gozdarjev,

Naj se povrnem k časopisnim člankom. Če se že odzovemo pozivu novinarjev, da dajemo izjave o trenutni problematiki o izjemno obsežni škodi, ki jo je povzročil izjemno obsežen žledolom, je potrebno biti pri izjavah in pisanju jasen. Toda tudi Zoran Grecs je zapisal v časopis: *»Smreke praviloma ne bomo sadili na nižinska rastišča, pod 500 metri nadmorske višine, posebej pa poudarjamo, da tudi na prisojnih legah na karbonatnih podlagah in rečnih naplavinah ni mesta za smreko«*. Iz spredaj povedanega sledi, da rastišča smreke ne moremo tako preprosto omejiti. Na večjem delu Gorenjske zemljišč pod 500 metrov sploh ni, kjer pa je npr. Ljubljanska kotlina, pa imamo reliktno ostanke smrekovega gozda vse do kotline (tako na dolomitu kot na silikatu).

In po drugi strani je dan v prispevku Z. Grecsa velik poudarek skrbi za preprečevanje erozijskih procesov in navaja: *»Kjer obstaja nevarnost razvoja erozijskih procesov, bo imela obnova s sajenjem prednost pri izvedbi sanacijskih del, sadile se bodo tudi pionirske vrste, kot so breze, vrbe, jerebike, gabri in druge, s katerimi bo zagotovljeno hitro varovanje tal.«*

Žled in erozijska nevarnost? Ogrožena so rastišča, kjer se je drevje izvalilo in so plitvejša tla (na dolomitih) odkrita do kamnite podlage (npr. bukov gozd s kresničevjem). Tu lahko največ naredimo, da pustimo površino (predvsem tisto v velikih strminah) **pri miru** (tukaj je res mesto za naravno sanacijo), ker se bo odnašanje tal (zemlje) iznad izruvanega drevesa ustavilo pri iz zemlje štrlečem koreninskem prepletu, ki je delno še živ, in nižje na preperevajočih delih debela in vej. Ozemljena rana se bo hitro sama porasla (najprej bezeg in iva). Sicer pa se je erozijsko izpostavljena rastišča običajno (do sedaj) saniralo s proti erozijskimi melioracijskimi metodami, sajenje sadik se je se v takih področjih le izjemoma uporabljalo in to s posebnimi metodami. Sicer pa, kot rečeno, na teh rastiščih, ki so že poraščena z drevjem, bi čeprav polomljeno, drevje samo najbolje utrjevalo tla, tu bi razvoj »sestoja« res lahko prepustili naravi! Navedene vrste (pavšalno navedene: vrbe?, gabri?

in druge) so sicer res lahko tudi pionirske vrste, vendar vsaka na svojem rastišču in v določeni razvojni fazi razvoja vegetacije. Zakaj niso kot pomembne pionirske drevesne vrste omenjeni tudi bori ter smreka, posebno poslednja, ki bo marsikje prevzela vodilno vlogo v novem sestoji, če je ne bodo izpulili. Všečnost? Tudi te vrste so pionirske vrste vsaka na svojem rastišču in v določeni razvojni fazi gozdne vegetacije.

Še o gozdnogospodarskem načrtovanju

Gospodarjenje z gozdovi naj bi potekalo po osnovni usmeritvi, ki jo dajejo gozdno gospodarski načrti. Ti naj bi bili osnova načrtovanja gospodarjenja z gozdovi, ki se razteza preko več desetletij in stoletij in je delo najmanj štirih generacij gozdarjev, s ciljem spremljanja razvoja gozdov za zagotavljanje njihove trajnosti (donosov in funkcij). Ta lahko poteka samo preko kontrole gospodarjenja. Osnova kontrole je program ali »kaj naj bi bilo« in na drugi strani izvedba »kaj je bilo« realizirano. »Naj bi« v sedanjih načrtih temelji na statistični inventarizaciji in na izhodiščih starih gozdnogospodarskih načrtov. »Kaj je bilo« realizirano, pa se več ne zasleduje, oziroma le občasno z raziskavami, ki kažejo na to, da so podatki povsem nezanesljivi. Zato lahko ob taki filozofiji načrtovanja govorimo in pišemo le o »gozdno inventarizacijskih podlagah« in ne načrtih. Kar se tiče smreke, te podlage dajejo le grobo oceno o deležu smreke in tega ne povezujejo z njenim primarnim rastiščem, ali njenim deležem v naravnem podmladku ali deležem, ki je posledica sajenja na sporna smrekova rastišča.

Lesi, ki ga dajejo naši gozdovi nismo sposobni predelati

Skrb vzbujajoča je naša predelava lesa. Danes nimamo več niti celulozne industrije, niti omembe vredne lesne industrije. Še pred dvajsetimi leti je bila vsa vredna hlodovina vsaj razžagana doma (čeprav pod kozolcem), danes pa gre v izvoz. Doma ostajajo le drva (menda obnovljivi vir energije - za kurjenje) in toliko kar rabijo lesa kmetje, drobna lesna galanterija in borni ostanke nekdanje lesne

industrije. Potem ko smo gozdove vsa povojna leta opremjali s cestami in vlakami, vlagali ogromna sredstva, da bi lahko z njimi trajno donosno gospodarili, nam danes tega gozdovi ne vračajo, postali smo kolonialni proizvajalci hlodovine. Preostalo nam je le, da zaostrujemo naravovarstveni pomen gozdov – vendar po vsem kar je gozdna zemljišča in gozdne sestoje že doletelo, je iluzorno pričakovati, da bodo naenkrat ponovno naravni. Lahko so le sodobno »modernizirani«. Med skrbniki narave so tudi taki, ki bi jih po izjavah kazalo uvrščati med »botanične rasiste«, ker uporabljajo različne vatle pri ocenah naravnosti in sonaravnosti. Saj npr. krompirju, koruzi, fižolu itd. itd. prizanesejo in dovolijo, da se ga sadi, da uživamo sadove in plodove, ne glede na to, da se jih »poliva« z insekticidi in genetsko spreminja, da bi krili naše potrebe, medtem ko imajo smreko, našo **avtohtono** drevesno vrsto, za nesrečo (po I. Geisterju, točka 3), ker jo napadajo in jejo (jedo) naši **avtohtoni** insekti (in obiskujejo tudi krivokljuni). Zanimivo je, da se pri tej skrbi ne ustavijo pri drugih drevesnih vrstah, ki so nam jih boleznin in/ali prekomeren posek že skoraj izkoreninile, so pa pomembni del gozdne biocenoze. Tudi te so »žrtve gospodarjenja« z gozdovi.

Namesto zaključka

Gozdarji bi morali jasno povedati, s katerimi drevesnimi vrstami gospodarimo in bomo gospodarili tudi v bodoče. Iluzorno je naštevati drevesne vrste, da bodo to jerebika vrba, češnja ali pa javor, jesen, gaber ipd. le zato, da bi ugajali ljubiteljskim naravovarstvenikom. Gozd je kompleksna biocenoza, ki ne prenese niti čistih nasadov češenj, niti jesena, javorja, kot tudi ne »nesrečne« smreke. Kako kompleksna je biocenoza, ni mogoče približno predstaviti v takem članku niti, v več člankih, niti v knjigah. Zaenkrat je pri nas bukev na najvišji razvojni stopnji naše gozdne vegetacije, pogosto

povsem dominantna v sestojih (na zelo različnih rastiščih), drugod v družbi z jelko, smreko ali macesnom, ali, ali ... pač odvisno od rastišča. Vendar imamo tudi rastišča, ki jih bukev ni mogla osvojiti. To so rastišča ki pripadajo borom, črnemu gabru, jesenom, javorjem, smreki, jelki itd., in v gričevju ter ravninah (tudi poplavnih) belemu gabru in hrastom, jelši, topoli vrbi ipd. Vse z obilico spremljevalcev tako rastlinskih kot živalskih.

Nižinska in gričevnata rastišča nekdanjih gozdov, pa so že stoletja večinoma izkrčena za kmetijsko proizvodnjo. V razvoju gozdov pod gospodarskimi vplivi pa se cenološki položaj in konkurenčna sposobnost vseh teh vrst spreminja po naravnih zakonih recentne regresije ali progresije gozdov. Poleg naravnih zakonov, gozdar ne sme pozabiti tudi ekonomskih zakonov družbe.

Če bi zakonodajalcu bila predvsem skrb za naravne gozdove, trajnost gozdov in (vrednostnih) donosov ob uveljavljanju naravovarstvenih idej, mora kot prvo vplivati na spremembo lastniške strukture, ali določiti obveznosti lastnikov po združevanju v skupno gospodarjenje na večjih gozdnih kompleksih (Bavarska, Baden – Württemberg itd.) in le to stimulirati z brezplačnim strokovnim delom in subvencijami pri delu v gozdu. Zakonsko naj bi razmejili, kaj je pravica do gozda, ki ohranja naravno ravnovesje v širšem prostoru in s tem našo eksistenco, kaj pa lastništvo lesa ob določenih pogojih izkoriščanja. Dokler ni tega, je vse drugo samo leporečenje. Problem smreke bo ostal tako le še obroben pripetljaj, ki je **gozdarsko strokovno obvladljiv**.

Ne glede na vse navedeno, pa nihče ne more oporekati, da gospodarimo z gozdovi moderno sonaravno.

Dr. Živko KOŠIR